

EWA KULA, MARZENA PĘKOWSKA

*Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach*

DZIAŁALNOŚĆ MINISTERSTWA WYZNAŃ RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM NA RZECZ MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓŁPRACY INTELEKTUALNEJ

ABSTRACT. Kula Ewa, Pękowska Marzena, *Działalność Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w dwudziestoleciu międzywojennym na rzecz międzynarodowej współpracy intelektualnej* [The Activity of the Ministry of Religious Denominations and Public Education in the Interwar Period for the Sake of International Intellectual Cooperation]. *Studia Edukacyjne* nr 39, 2016, Poznań 2016, pp. 413-431. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-3088-5. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2016.38.23

The aim of the present study is to show the international scientific cooperation, undertaken and carried out in the interwar period (1918-1939) by the Polish Ministry of Religious Affairs and Public Education in the framework of bilateral cooperation agreements on intellectual property. The basis of the study are mainly archival sources, initiating and supporting research activities, including international cooperation, gathered in the Archives of New Records in Warsaw. The publication presents the state and the scope of the agreements and conventions adopted by countries such as France, Belgium, Yugoslavia, Romania, Bulgaria, Hungary, and Sweden. The organization of work committees and subcommittees appointed to implement these agreements, the areas of the activity of these committees, plans, and the effects of this activity are also shown. The material presented is an introduction to further research on the issue of the exchange of science and higher education as well as secondary education in international intellectual cooperation.

Key words: international intellectual cooperation, education, science, international agreements, the Ministry of Education

Podjęta w ostatnich latach i szeroko zakrojona współpraca międzynarodowa uczelni europejskich oraz dążenia do ich internacjonalizacji nasuwają pytanie o polskie doświadczenia w tej dziedzinie. Nie można zapomnieć

o tradycjach łączących naukę polską XIX wieku, a zwłaszcza jego II połowy, oraz naukę Polski międzywojennej ze współczesną rzeczywistością naukową. Ten aspekt stał się szczególnie ważny w momencie odzyskania przez Polskę, po wielu latach niewoli i rozbiorów, niepodległości, która umożliwiła rozwój organizacyjny i naukowy szeregu instytucji, organizacji i szkół wyższych w skali ogólnopolskiej i międzynarodowej. W okresie międzywojennym w sposób doniosły wzrosło znaczenie wiedzy i badań, dlatego też głównym hasłem nauki po zakończeniu I wojny światowej stawała się odbudowa i rozbudowa warsztatów działalności naukowej. Pojawiły się także dążenia do włączenia uczelni polskich do międzynarodowej współpracy intelektualnej, która została zaburzona w wyniku I wojny światowej. Zagadnienie międzynarodowej współpracy naukowej, podejmowanej w latach 1918-1939, tylko częściowo ukazane zostało w dotychczasowych badaniach. Dotyczy to także form funkcjonowania polskiej szkoły i pedagogiki lat międzywojennych w kontekście międzynarodowych, a szczególnie europejskich poczynąń edukacyjnych¹.

W okresie międzywojennym naukowcy polscy stanęli przed trudnymi zagadnieniami związanymi z odbudową i rozbudową szkolnictwa wyższego oraz tworzeniem w organizujących się uczelniach nowych kierunków kształcenia, obszarów badawczych oraz płaszczyzn wymiany myśli i doświadczeń. Obok podjętych zadań, środowiska naukowe inicjowały powstawanie nowych instytucji, które łączyły prace badawcze i upowszechniały ich wyniki. Również działalność naukowa na świecie stanowiła przedmiot wzrastającego zainteresowania zarówno polskich uczonych, jak i władz państwowych. W powoływanych do życia uniwersytetach umiejętnie wykorzystywano wzory zachodnie, zakładano politechniki oraz różne inne uczelnie techniczne, podejmowano problematykę centralnego zarządzania i autonomicznych odrębności regionalnych. Pojawiły się instytucje popierania nauki. Świadomie upowszechniano naukową koncepcję życia. Polska świadomość intelektualna stawała się bogatsza w zakresie treści ideowych i pełniejsza w zasięgu społecznej realizacji².

W okresie międzywojennym powołano wiele instytucji międzynarodowego życia naukowego. Wiodące były Międzynarodowa Unia Akademicka (*L'Union académique internationale* – UAI) i Międzynarodowa Rada ds. Badań

¹ W tym zakresie prowadzone były badania historyczno-oświatowe o charakterze porównawczym w Zakładzie Dziejów Oświaty Instytutu Historii Nauki PAN. Zob.: L. Grochowski, *Studia z dziejów polskiej szkoły i pedagogiki lat międzywojennych w kontekście europejskim*, Warszawa 1996, *passim*. Na temat współpracy międzynarodowej szkół wyższych zob.: J. Dybiec, *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000.

² B. Jaczewski, *Organizacje i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918-1939)*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. V – 1918-1939, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 141.

Naukowych (*Conseil International de Recherches*). Polska Akademia Umiejętności została upoważniona do reprezentowania nauki polskiej w tych międzynarodowych instytucjach (1921). Podjęto także współpracę z utworzoną przy Lidze Narodów w Genewie (1922) Międzynarodową Komisją ds. Współpracy Intelktualnej (*Commission Internationale de la Cooperation Intellectuelle*), której wiceprzewodniczącą została Maria Skłodowska-Curie, a sekretarzem prof. Oskar Halecki. Wkrótce powołano do życia Polską Komisję Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej (1924-1939), w skład której weszli przedstawiciele Polskiej Akademii Umiejętności oraz Kasy im. Mianowskiego³. Jej podstawowym zadaniem było pośredniczenie między Międzynarodową Komisją a towarzystwami i pracownikami naukowymi w Polsce w zakresie wymiany naukowej polsko-francuskiej, a także wymiany wydawnictw czy stypendiów naukowych pomiędzy Polską i innymi krajami europejskimi. Rozwijająca się współpraca międzynarodowa sprawiła, że rząd francuski zaproponował, by utworzyć w Paryżu, na koszt Francji, Międzynarodowy Instytut Współpracy Intelktualnej jako organ badawczy i wykonawczy Międzynarodowej Komisji. Instytut rozpoczął działalność w 1925 roku, a Polska instytucję subsydiowała i ustanowiła w niej swojego delegata. Ponadto, kiedy w 1923 roku Międzynarodowa Komisja założyła w Genewie Międzynarodowe Biuro Uniwersyteckie, w ślad za tym zorganizowano Polskie Biuro Uniwersyteckie przy Kasie im. Mianowskiego⁴. Istniały więc instytucjonalne i formalne podstawy do podjęcia przez polskie placówki naukowe szeroko zakrojonej międzynarodowej wymiany myśli i doświadczeń naukowych.

Zasadniczym celem prezentowanego opracowania jest ukazanie międzynarodowej współpracy naukowej i oświatowej, podejmowanej i realizowanej w okresie dwudziestolecia międzywojennego przez polskie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w ramach bilateralnych umów dotyczących współpracy intelektualnej, obejmujących instytucje naukowe, szkoły wyższe i średnie. Podstawę badań stanowią głównie źródła archiwalne, dotyczące inicjowania i wspierania działalności naukowej i oświatowej, w tym współpracy międzynarodowej ministerstwa, zgromadzone w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Autorki podjęły się pracy z jednorodnym rodzajem źródeł, bowiem temat powyższy nie był jeszcze przez badaczy rozważany. Intencją autorek jest więc dokonanie wprowadzenia w problematykę badawczą, co da inspirację do wyłonienia, jak należy się spodziewać, kolejnych problemów badawczych.

³ B. Suchodolski, *Wstęp*, [w:] *Historia nauki polskiej*, s. 7.

⁴ A.M. Brzeziński, *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej (1924-1939)*, Łódź 2001, s. 16-22.

Od 1919 roku w obrębie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego funkcjonował Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego, który podejmował współpracę z odpowiednimi instytucjami krajowymi i zagranicznymi w celu nawiązania lub rozszerzenia wymiany intelektualnej. Sprawował także opiekę finansową nad międzynarodowymi inicjatywami naukowymi. W tym zakresie Departament współdziałał również z Ministerstwem Spraw Zagranicznych. W jego ramach funkcjonował Wydział Nauki, poświęcony zadaniom popierania nauki i współdziałania w organizowaniu pracy naukowej. W tym zakresie działania Ministerstwo nie miało niższych instancji⁵.

Od 1928 roku Polska rozszerzyła międzynarodową współpracę naukową. Działalność naukowa na świecie stanowiła przedmiot wzrastającego zainteresowania Departamentu Nauki i Szkolnictwa Wyższego MWRiOP. Organizowano systematyczne narady w sprawach międzynarodowych. Na konferencji, zwołanej we wrześniu 1929 roku z udziałem ministra Wyznań Religijnych i dyrektora Funduszu Kultury Narodowej oraz polskich delegatów naukowych za granicą, postanowiono skoordynować działalność poszczególnych ministerstw za granicą, przede wszystkim MWRiOP oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Uznano konieczność podtrzymania ścisłych kontaktów między delegatami MWRiOP za pomocą wymiany sprawozdań, wydawnictw oraz kontaktów osobistych⁶.

Stosunki kulturalne z zagranicą utrzymywano przez realizowanie postanowień konwencji o współpracy intelektualnej. Dokumenty te w imieniu rządów sygnowali ministrowie oświecenia oraz resortu spraw zagranicznych. We wszystkich dokumentach podkreślano, że nadrzędnym celem podejmowanej współpracy intelektualnej jest działanie zmierzające do pogłębienia pokoju i współpracy między układającymi się stronami. W okresie dwudziestolecia międzywojennego Polska zawarła bilateralne układy, porozumienia i konwencje kulturalne z:

- Francją: *Accord relatif aux relations scientifiques, litteraires et scolaires entre la Pologne et la France*⁷.

- Belgią: Układ w sprawie stosunków naukowych, literackich i szkolnych między Polską a Belgią podpisany w Warszawie 1 września 1925 r.⁸

⁵ B. Jaczewski, *Życie naukowe w Polsce Odrodzonej*, [w:] *Życie naukowe w Polsce w drugiej połowie XIX i w XX wieku. Organizacje i instytucje*, red. B. Jaczewski, Wrocław-Łódź 1987, s. 206.

⁶ B. Jaczewski, *Organizacje i instytucje życia naukowego*, s. 142.

⁷ *Accord relatif aux relations scientifiques, litteraires et scolaires entre la Pologne et la France*. Dołączony do Nr 12 DzUrz MSZ, 1923, s. 248-251.

⁸ Układ w sprawie stosunków naukowych, literackich i szkolnych między Polską a Belgią podpisany w Warszawie 1 września 1925 r. DzU RP z 1926 r., nr 66, poz. 387.

- Jugosławią: Porozumienie dotyczące stosunków naukowych, szkolnych i artystycznych między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Jugosławii⁹.

- Węgrami: Konwencja pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgier dotycząca współpracy intelektualnej¹⁰.

- Bułgarią: Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Bułgarii dotycząca współpracy intelektualnej¹¹.

- Szwecją: Protokół dotyczący współpracy intelektualnej między Polską a Szwecją¹².

- Rumunią: Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii dotycząca współpracy intelektualnej¹³.

Nie doszły do skutku podjęte próby zawarcia analogicznych porozumień z Austrią, Finlandią, Włochami i Estonią¹⁴.

W ramach przyjętych konwencji, układów i porozumień państwa-strony podejmowały współpracę w bardzo różnym zakresie. W pierwszych tego rodzaju umowach, z Francją i Belgią, bardzo ogólnie określano ramy współpracy. Należy podkreślić, że najbardziej żywe były związki nauki polskiej z nauką francuską, podjęte jeszcze przed podpisaniem formalnego porozumienia. Informacji na temat francuskich instytucji naukowych oraz perspektyw rozwoju polsko-francuskiej współpracy naukowej dostarczał Wydziałowi Nauki MWRiOP stale mieszkający w Paryżu i gruntownie znający tamtejsze życie naukowe poeta i historyk literatury Zygmunt Zaleski. W 1920 roku rząd francuski utworzył Instytut Badań Słowiańskich (L'Institut d'Études Slaves) przy Uniwersytecie Paryskim. Początkowo Instytut miał dwie sekcje: czeską i jugosłowiańską. Jednakże, zainteresowanie Polski działalnością Instytutu doprowadziło do podjęcia przez Radę Ministrów uchwały, na mocy której w 1923 roku za pośrednictwem PAU przystąpiono do zorganizowania przy Instytucie sekcji polskiej, której kierownikiem został Z. Zaleski. Z czasem założono dział polski w bibliotece

⁹ Porozumienie dotyczące stosunków naukowych, szkolnych i artystycznych między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Jugosławii. DzU RP z 1933 r., nr 45, poz. 347.

¹⁰ Konwencja pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgier dotycząca współpracy intelektualnej. DzU RP z 1935 r., nr 71, poz. 450.

¹¹ Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Bułgarii dotycząca współpracy intelektualnej. DzU RP z 1935 r., nr 67, poz. 417.

¹² Protokół dotyczący współpracy intelektualnej między Polską a Szwecją. DzUz MWR i OP z 1936 r., nr 1, poz. 9.

¹³ Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Rumunii dotycząca współpracy intelektualnej. DzU RP z 1937 r., nr 36, poz. 273.

¹⁴ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dział sprawy nauki. Stosunki międzynarodowe. Konwencje kulturalne, sygn. 281, k. 12.

Instytutu, czytelną czasopism, umożliwiono polskim uczonym uczestnictwo w wydawnictwach oraz prowadzenie okresowych wykładów. Wprowadzono także wykłady z literatury polskiej. W ramach sekcji podjęto również opiekę nad polskimi uczonymi będącymi stypendystami rządu francuskiego oraz konsultację w sprawie wyboru francuskich kandydatów do stypendiów rządu polskiego¹⁵.

Układ w sprawie stosunków naukowych, literackich i szkolnych między Polską a Belgią podpisany został w Warszawie 1 września 1925 roku. Jego celem było zacieśnienie stosunków intelektualnych, zapewniających wzajemne uczestnictwo obu krajów w ich rozwoju naukowym, organizacji pedagogicznej oraz ułatwiających im stałą współpracę w tych dziedzinach. Układ gwarantował wymianę profesorów, uczniów i studentów. Odnosił się także do kwestii równoważności studiów i dyplomów. Dla realizacji zadań podjętych w ramach układu powołana została Komisja, składająca się z dwóch podkomisji – jednej z siedzibą w Warszawie, drugiej z siedzibą w Brukseli. Każda podkomisja składała się z siedmiu członków: z przedstawiciela Ministerstwa Spraw Zagranicznych, czterech przedstawicieli MWRiOP, jednego reprezentanta nauczania zawodowego oraz wiceprzewodniczącego podkomisji drugiego układającego się państwa lub jego delegata. Członkowie Komisji powoływani byli na trzy lata przez MWRiOP w Polsce i Ministerstwo Nauki i Sztuki w Belgii.

W równie ogólny sposób określono zakres współpracy w konwencji dotyczącej współpracy intelektualnej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Węgrami. W ramach konwencji strony zobowiązały się do organizowania współpracy naukowej i badań historycznych nad stosunkami polsko-węgierskimi, zachęcania i organizowania wymiany profesorów i studentów szkół wyższych obu krajów oraz popierania przekładów arcydzieł literatury stron konwencji. Urzeczywistnienia zapisów konwencji podjęła się komisja polsko-węgierska, składająca się z dwóch podkomisji z siedzibami w Warszawie i Budapeszcie. Każda z tych podkomisji miała za przewodniczącego ministra oświaty lub jego delegata, drugiego delegata Ministerstwa Oświaty, przedstawiciela Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz przedstawiciela poselstwa drugiej strony.

Kolejne konwencje, zwłaszcza podpisywane w latach trzydziestych, bardziej szczegółowo precyzowały zadania, jakie mają być realizowane przez strony. Na przykład, w Porozumieniu dotyczącym stosunków naukowych, szkolnych i artystycznych między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Jugosławii podkreślano, że współpraca intelektualna ma polegać przede wszystkim na utrzymywaniu i rozwijaniu stosunków naukowych, szkol-

¹⁵ B. Jacewski, *Organizacje i instytucje życia naukowego*, s. 302-303.

nych i artystycznych oraz może przyczynić się do zbliżenia obu narodów. Na mocy porozumienia powołana została komisja, w skład której wchodziły dwie podkomisje, każda składająca się z 4 członków, mianowanych na 5 lat przez ministrów oświecenia publicznego. Zadaniem podkomisji w zakresie szkolnictwa wyższego była organizacja wymiany nauczycieli akademickich i studentów, wspieranie współpracy naukowej oraz działania zmierzające do uznania równoważności studiów i stopni naukowych. Równoważność studiów polegać miała przede wszystkim na stworzeniu studentom możliwości odbywania części studiów w uczelniach partnerskich. Porozumienie odnosiło się także do współpracy pomiędzy niższymi szczeblami szkolnictwa. W tym zakresie podkomisje miały za zadanie ułatwienie kontaktów między przedstawicielami szkolnictwa powszechnego i średniego, wprowadzenie do programów nauczania geografii i historii układających się państw, a także wspieranie wymiany uczniów szkół powszechnych i średnich. Ponadto, działania te zostały wzmocnione postanowieniami odnośnie wymiany wydawnictw naukowych, propagowania arcydzieł literatury narodowej, zacieśnienia kontaktów między instytucjami naukowymi, bibliotekami publicznymi i innymi ośrodkami oświecenia publicznego. Umowa zobowiązywała strony do organizowania letnich wykładów, wycieczek turystycznych, kolonii letnich dla młodzieży, współpracy stowarzyszeń studenckich, a także do organizowania wystaw, spektakli teatralnych czy spotkań z wybitnymi artystami danego kraju.

Kolejna konwencja, dotycząca współpracy intelektualnej między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Bułgarii, podkreślała, że nadrzędnym celem współpracy intelektualnej jest ożywienie i zacieśnienie przyjaźni między tymi narodami. W ramach konwencji powołana została polsko-bułgarska komisja, której skład był podobny jak w umowach poprzednich. Zadaniem Komisji polsko-bułgarskiej było utrwalenie kontaktów między przedstawicielami szkolnictwa powszechnego i średniego obu umawiających się stron oraz przyczynianie się w miarę możliwości do wprowadzenia do programów szkolnych swych państw nauki geografii i historii drugiego państwa oraz ułatwiania wymiany uczniów szkół powszechnych, średnich i wyższych obydwóch umawiających się państw. W konwencji tej odniesiono się także do zacieśniania współpracy w obszarze szkolnictwa wyższego poprzez ułatwianie wzajemnych wizyt i wymiany profesorów oraz studentów szkół wyższych, podejmowania specjalnych porozumień, mających na celu uregulowanie, zgodnie z ustawami i regulaminami obydwu umawiających się państw, równoważności studiów i stopni naukowych, pozwalających obywatelom jednego z dwóch krajów uczęszczać na wykłady w zakładach naukowych drugiego, zdawać tam egzaminy bez straty czasu i przeszkód

w tych studiach. Działania te podejmowane byłyby z poszanowaniem zasady dostępności do pewnych zawodów dla obywateli drugiej umawiającej się strony i możliwe tylko w tej mierze, w jakiej pozwalały na to obowiązujące przepisy.

Zapisy konwencji sprzyjały także stosunkom i współpracy między przedstawicielami nauki, literatury, sztuki, teatru, muzyki, prasy, filmu i radia obydwóch umawiających się stron, ich wzajemnych wizyt i wymiany, w tym także funkcjonariuszy bibliotek i muzeów obydwu państw. W ramach konwencji przewidywano także takie działania, jak organizowanie odczytów i kursów wakacyjnych, wycieczek turystycznych, kolonii wakacyjnych dla młodzieży, współpracę stowarzyszeń akademickich, jak również wystawy lokalne, objazdy artystów teatrów narodowych i wizyty wybitnych literatów, w celu lepszego poznania kraju i kultury jednego z umawiających się państw przez obywateli drugiego.

Ważnym zapisem konwencji było także zobowiązanie do wymiany publikacji naukowych, literackich i artystycznych, popieranie wzajemnego propagowania arcydzieł literatury, popieranie i organizowanie współpracy między instytucjami naukowymi, bibliotekami publicznymi i innymi ośrodkami kształcenia narodowego.

Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego opracowało dokument zatytułowany *Organizacja podkomisji przy MWRiOP przewidzianych konwencjami kulturalnymi z Państwami obcymi*¹⁶. W części regulaminu dotyczącego zasad ogólnych podkreślono, że: ciała zbiorowe (powoływane na podstawie konwencji) noszą nazwę *komisji* z podziałem na dwie *podkomisje*, z których jedna obraduje w Warszawie, druga w odnośnym kraju obcym. Niekiedy zamiast Komisji względnie podkomisji, istniały *komitety* (obcy i polski). Sytuacja taka zachodziła zwykle wówczas, kiedy konwencja miała formę zwykłego protokołu, zawierającego raczej zamierzenia (*propositions*) niż postanowienia (*dispositions*).

Podstawę organizacji podkomisji oraz zakres ich działalności stanowiły odnośne postanowienia Konwencji bądź opracowane na ich podstawie regulaminy podkomisji, uchwalone samodzielnie przez podkomisje. Regulaminy pracy podkomisji określały ich kompetencje i charakter. Podkomisje i komitety miały za zadanie opracowywanie wniosków zmierzających do wykonania postanowień (względnie zamierzeń) zawartych w konwencjach (względnie w protokołach) bądź niekiedy także w tzw. rozmowach ministrów oświaty. Postanowienia te lub zamierzenia dotyczyły w większości stosunków z krajami konwencyjnymi w zakresie trzech głównych działów: nauki, sztuki

¹⁶ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zarządzenia i sprawy wewnętrzne Departamentu IV, sygn. 288, k. 25-30.

i szkolnictwa. W niektórych przypadkach zakres ich kompetencji był zawężony. W omawianym dokumencie bardzo wyraźnie określono także kwestie decyzyjności i wykonawczości planowanych działań. Ponieważ podkomisje obradowały zasadniczo pod przewodnictwem Ministra MWRiOP (komitety – pod przewodnictwem właściwego Podsekretarza Stanu w Ministerstwie WRiOP), dlatego wnioski i uchwały przyjęte na posiedzeniach tych ciał uważano w zasadzie za aprobowane przez władze zwierzchnie. Jeżeli wnioski i uchwały powzięte zostały na posiedzeniu pod przewodnictwem wiceprzewodniczącego, wówczas miały one charakter raczej doradczy. Wnioski i uchwały Komisji (komitetów), aprobowane przez ministerstwo oświecenia wykonywało to właśnie ministerstwo. W realizacji zaplanowanych działań znaczącą rolę odgrywał Wydział Nauki IV, będący w tamtym okresie *de facto* Wydziałem Nauki i Stosunków Kulturalnych z Zagranicą. Naczelnik tego wydziału zobowiązany był zatem pełnić obowiązki sekretarza generalnego wszystkich podkomisji (komitetów), bez względu na to, czy był członkiem mianowanym danej podkomisji (komitetu) czy nie. Wydział Nauki miał obowiązek pozostawać w kontakcie ze wszystkimi zainteresowanymi komórkami Ministerstwa i pozyskiwać aprobatę zarówno Podsekretarza Stanu, któremu podlegały nauka, szkoły wyższe oraz sztuka, jak też i Podsekretarza Stanu, któremu podlegało szkolnictwo ogólnokształcące i zawodowe.

Realizację postanowień zawartych w konwencjach każdorazowo powierzano komisjom technicznym, składającym się z dwóch podkomisji. Członków podkomisji powoływali ministrowie oświaty krajów układających się na trzy lub pięć lat. W skład podkomisji wchodziła przedstawiciel ministerstw oświaty i ministerstw spraw zagranicznych, z zachowaniem zasady udziału w każdej podkomisji przedstawiciela drugiej strony. Z analizy umów zawartych w latach międzywojennych wynika, że to właśnie na komisjach, a zwłaszcza na podkomisjach spoczywała organizacja i wspieranie intelektualnej współpracy międzynarodowej. Zadaniem komisji i podkomisji było badanie wszystkich kwestii związanych z tą formą współpracy oraz przedstawianie odnośnym władzom wniosków dotyczących współpracy międzynarodowej. Komisje i podkomisje działały według przyjętych regulaminów i organizowały coroczne spotkania.

Znaczną część zadań wynikających z uchwał podkomisji Wydział Nauki wykonywał bezpośrednio, względnie po porozumieniu się z zainteresowanymi komórkami Ministerstwa. Niektóre z nich przekazywano do wykonania sekcjom podkomisji lub instytucjom będącym poza strukturą Ministerstwa, a powołanym do analogicznej działalności. Do takich instytucji należały np. Komitety Naukowe, Rady Nauk Ścisłych i Stosowanych, Polska Komisja Współpracy Intelektualnej, Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród

obcych. Niekiedy Wydział Nauki ograniczał się do popierania imprez podejmowanych samodzielnie przez instytucje społeczne lub osoby (lektorzy polscy za granicą lub obcy w Polsce). Bardzo istotną kwestią w realizacji działań międzynarodowych była współpraca z Ministerstwem Spraw Zagranicznych. Udział tego ministerstwa w pracach podkomisji (komitetów) zapewniono przez udział delegatów, którzy przyjmowali na siebie obowiązki członków tychże podkomisji (komitetów). Ponadto kilku delegatów MSZ pełniło funkcje przewodniczących niektórych sekcji. Aby usprawnić kontakty między podkomisjami, przyjęto szereg rozwiązań. Teksty Konwencji zawierały we wszystkich niemal wypadkach wyraźne postanowienia, że podkomisje mają prawo korespondowania bezpośrednio między sobą. Postanowienie to w odniesieniu do Rumunii zawarto w osobnym protokole, podpisanym przez obu ministrów Ministerstw Spraw Zagranicznych. Konwencja z Węgrami powierzyła tę sprawę regulaminowi. *De facto* podkomisje przekazywały sobie protokoły posiedzeń bezpośrednio lub pośrednio, tj. za pośrednictwem MSZ lub jego organów. Z powodów dyplomatycznych podnoszono także potrzebę odbywania od czasu do czasu wspólnych posiedzeń komisji, organizowanych na przemian w Polsce i w odnośnym kraju za granicą.

Bardzo dużo uwagi poświęcono organizacji i pracy podkomisji. Skład liczebny podkomisji, w zależności od zapisów konwencji, był różny i wahał się od 5 do 12 osób. Zasadniczo, oprócz przewodniczącego (ministra), w skład podkomisji wchodził wiceprzewodniczący (był nim wiceminister lub profesor szkoły akademickiej), jeden z urzędników ministerstwa WRiOP, delegat MSZ i delegat odnośnego poselstwa zagranicznego. Niekiedy w skład podkomisji wchodziły jeszcze, w charakterze członków, inne osoby, wyznaczone przez Ministra spośród urzędników ministerstwa bądź specjalistów spoza ministerstwa. Regulaminy podkomisji przewidywały także możliwość zapraszania na obrady podkomisji tzw. rzeczoznawców.

Na podstawie uchwał podkomisji i zgodnie z przyjętym przez każdą z nich regulaminem, przy każdej podkomisji (komitecie) tworzone sekcje do różnych grup spraw. Zasadniczo przy każdej podkomisji powinny istnieć co najmniej cztery sekcje: ogólna, naukowa, artystyczna i szkolna. Taką organizację przedstawia schemat opracowany przez MWRiOP¹⁷. Wynika z niego, że sekcja ogólna pełniła funkcję sekretariatu jako organizator i administrator działań podkomisji. Sekcja naukowa miała podejmować działania w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej, wydawniczej, obejmującej wymianę i tłumaczenie dzieł naukowych, słowników i gramatyk, wymiany kadry

¹⁷ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zarządzenia i sprawy wewnętrzne Departamentu IV, sygn. 288, k. 31.

naukowej i studentów, organizację zjazdów naukowych oraz sprawozdawczość w zakresie działań naukowych. Do zadań sekcji szkolnej należała przede wszystkim rewizja podręczników szkolnych, organizowanie wymiany nauczycieli i młodzieży szkolnej, organizowanie wystaw i wycieczek szkolnych, propagowanie informacji o szkolnictwie w danym państwie oraz gromadzenie dokumentacji. Natomiast organizowanie wystaw, koncertów, przedstawień teatralnych pozostawało w gestii sekcji artystycznej. Planowano także powołanie przy każdej podkomisji sekcji radiowo-filmowej. Jej zadaniem miało być upowszechnianie wiedzy o krajach konwencyjnych oraz przygotowywanie materiałów o Polsce dla tych krajów. W praktyce jednak niektóre podkomisje nie miały wszystkich tych sekcji, inne natomiast miały ich więcej, różnicując na przykład sekcję naukową na humanistyczną i przyrodniczą (w jednym przypadku także etnograficzną), artystyczną na literacką, teatralną, sztuk plastycznych i muzyczną, szkolną na młodzieżową i szkolną. Przewodniczącymi sekcji wyznaczała podkomisja spośród swoich członków bądź spoza ich grona. Przewodniczący dobierał członków sekcji w porozumieniu z Wydziałem Nauki ewentualnie z innymi wydziałami, jeśli istniała taka potrzeba. Przewodniczący wyznaczeni spośród członków podkomisji mogli być zapraszani również w charakterze rzeczoznawców na obrady podkomisji (komitetów). Zasadniczym zadaniem każdej sekcji było inicjowanie oraz planowanie sposobu realizacji przyjętych wniosków bądź uchwał podkomisji, a niekiedy także przeprowadzanie powierzonej jej do wykonania uchwały. Sekcja ogólna miała ponadto za zadanie koordynowanie działalności poszczególnych sekcji tematycznych i przygotowywanie porządków dziennych posiedzeń podkomisji. Wnioski i uchwały podejmowane przez sekcję rozważane były w Wydziale Nauki, który po ich ewentualnej akceptacji kierował je do podkomisji. W regulaminie wyraźnie podkreślono, że posiedzenia podkomisji powinny – według postanowień konwencji – odbywać się przynajmniej raz do roku, zaś posiedzenia sekcji – w miarę potrzeby. Natomiast tok urzędowania podkomisji i sekcji określają w szczególności osobne regulaminy, opracowane przez podkomisje.

Regulamin pracy komisji i podkomisji wyraźnie określa charakter i uszczegóławia rodzaj międzynarodowej współpracy intelektualnej. Z analizy tego dokumentu wynika, że do najważniejszych obszarów tej współpracy należało w dziale naukowym tworzenie i utrzymywanie, względnie subwencionowanie instytutów i lektoratów zagranicznych, zjazdy i kursy, współdziałanie w organizacji wydawnictw, stypendia naukowe wymienne. W dziale artystycznym najistotniejsze było współdziałanie w organizacji odpowiednich wystaw, koncertów, przedstawień teatralnych, przekładów literackich, stypendia artystyczne wymienne. Natomiast w dziale szkolnic-

twą podkreślano znaczenie odpowiedniej inicjatywy w zakresie programów i podręczników szkolnych (rewizja), wydawnictw dla młodzieży, sprawę równowagi świadectw, współdziałanie w organizacji zwiedzania szkół, wycieczek szkolnych, wymiany młodzieży, korespondencji międzyszkolnej, przedstawień szkolnych, konkursów na wypracowania itp. Jak wspomniano wyżej, agendy w wymienionych zakresach polegają często nie na bezpośredniej akcji organizacyjnej, ale na współdziałaniu, subwencjonowaniu lub nawet tylko zachęcaniu i informowaniu.

W źródłach archiwalnych znajdują się skromne informacje obrazujące działalność poszczególnych podkomisji. Pozwalają one jednak na wskazanie tych inicjatyw, które zdaniem członków podkomisji były priorytetowe oraz ich aktywności w tym zakresie. Z zestawienia zebrań podkomisji i sekcji, które miały miejsce w latach trzydziestych, a przygotowanego przez MWRiOP wynika, że podkomisja polsko-belgijska obradowała tylko raz: 9 listopada 1937 roku, zaś działające sekcje szkolna i naukowa nie miały ani jednego spotkania¹⁸.

Podkomisja polsko-bułgarska obradowała dwukrotnie: 22 stycznia oraz 24 czerwca 1936 roku. Z powołanych sekcji obradowały: naukowa (22 stycznia 1937), etnografii (7 listopada 1936), szkolna (19 maja 1937) oraz literatury i sztuk plastycznych (12 stycznia 1937). Sekcje te miały więc tylko jedno spotkanie, natomiast nie ma dokumentów potwierdzających aktywność sekcji muzycznej.

W przypadku współpracy polsko-francuskiej podkomisja obradowała 10 czerwca 1937 roku, sekcje szkolna i naukowa nie wykazały żadnej aktywności.

Podobnie przedstawiała się praca podkomisji polsko-rumuńskiej, która obradowała tylko raz: 29 kwietnia 1937 roku. Sekcje naukowa i literacko-artystyczna nie zorganizowały spotkań, ale młodzieżowa zorganizowała ich siedem, jednak w wykazie nie podano dat tych zebrań.

O wiele aktywniejsze były podkomisje współpracy z Jugosławią, Szwecją i Węgrami. Podkomisja polsko-jugosłowiańska obradowała cztery razy: 21 lutego 1934, 21 grudnia 1935, 10 lutego 1936 i 22 maja 1937. Natomiast z działających sekcji naukowej i szkolnej tylko sekcja szkolna miała jedno spotkanie: 6 grudnia 1937 roku. Powołany w ramach umowy polsko-szwedzkiej komitet obradował trzy razy: 18 lutego, 3 marca 1936 roku i 26 maja 1937 roku. Z działających trzech sekcji po jednym zebraniu zorganizowały sekcja humanistyczna (26 stycznia 1936) i propagandowa (27 mar-

¹⁸ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dział sprawy nauki. Stosunki międzynarodowe. Konwencje kulturalne, sygn. 281, k. 44-45.

ca 1936 rok), natomiast sekcja nauk przyrodniczych nie obradowała w tym okresie. Podkomisja polsko-węgierska obradowała natomiast trzykrotnie: dwa razy w 1935 roku (28 października i 6 listopada) i jeden raz w roku 1936 (3 kwietnia). Z powołanych trzech sekcji naukowej, szkolnej i artystycznej tylko sekcja naukowa miała jedno spotkanie: 15 maja 1937 roku¹⁹.

Jak wynika z zestawienia, podkomisje i sekcje spotykały się rzadko, a w kilku przypadkach takich zebrań w ogóle nie zorganizowano. Tym bardziej istotne wydaje się pytanie: jakie kwestie podejmowano na spotkaniach i jakie zadania starano się zrealizować.

Na przykład, podkomisja polsko-francuska na obradach podkreśliła potrzebę rozszerzenia konwencji, zwiększenia naukowej wymiany młodzieży oraz rozszerzenia kontaktów nauczycieli francuskich i polskich. Podkreślono także konieczność uaktywnienia działalności Biblioteki Polskiej w Paryżu. Odniesiono się także krytycznie do pracy sekcji naukowej i szkolnej, zalecając zintensyfikowanie działań²⁰.

Podkomisja polsko-bułgarska w swoich planowanych działaniach uwzględniła kilka płaszczyzn pracy. W latach 1936-1937 podjęto decyzje odnośnie porozumienia z Polską Akademią Umiejętności, Kasą im. Mianowskiego, Towarzystwem Naukowym między innymi we Lwowie i Wilnie w sprawie wymiany wydawnictw. Zwrócono uwagę na konieczność zapewnienia stypendium dla nauczycieli, wymianę profesorów, umożliwienie przyjazdu Bułgarom chcącym studiować w Wyższej Szkole Handlowej w Krakowie. Postanowiono wydać ulotki informujące Bułgarów o Polsce i Polaków o Bułgarii. Do najważniejszych form współpracy zaliczona została korespondencja międzyszkolna polsko-bułgarska, wykorzystanie radia przy informowaniu o wybranych wydarzeniach dotyczących się Bułgarii, odczyty wymienne o Polsce i Bułgarii, wzajemne zapoznanie się z muzyką, tańcem i strojem ludowym, wymiana informacji dla czasopism w sprawach szkolnych. Zaproponowano zorganizowanie lektoratów z języka polskiego i historii polskiej na Uniwersytecie w Sofii, zorganizowanie kursu języka bułgarskiego dla młodzieży szkół średnich oraz zwrócenie się do PAU w sprawie opracowania słownika i gramatyki polsko-bułgarskiej, zorganizowanie polskiej wystawy szkolnej w Sofii. Na uwagę zasługuje inicjatywa dotycząca równoważności dyplomów uzyskanych w szkołach wyższych obu państw. Planowano także wydanie monografii o Bułgarii, która miała być opublikowana w 1936 roku. Zamierzenia obejmowały również wymianę czasopism, zorganizowanie w czasopismach literackich działów recenzji i bułgarskiej kroniki kulturalnej, wysyłanie do Bułgarii egzemplarzy recen-

¹⁹ Tamże, k. 47-58.

²⁰ Tamże, k. 46.

zyjnych oraz opracowanie listy dzieł godnych przetłumaczenia z języka polskiego na bułgarski. Zalecono również usprawnienie przez podkomisję polsko-bułgarską praktyk wakacyjnych dla młodzieży. Jak wynika z tych przykładów, komisje miały ambitne i szeroko zakrojone plany działania²¹. Niestety, w zachowanych materiałach archiwalnych nie udało się znaleźć potwierdzenia realizacji planów przyjętych przez opisane komisje. Odnaleziono jedynie sprawozdania z prac wykonanych przez komisję polsko-rumuńską i polsko-szwedzką.

W ramach współpracy polsko-rumuńskiej udało się zorganizować Instytut Polski w Bukareszcie, którego otwarcie nastąpiło 23 listopada 1937 roku. Mieścił się w Domu Polskim, a jego dyrektorem został Stefan Glixelli, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Asystentem i bibliotekarzem został dr Tadeusz Gostyński, stypendysta wymiany polsko-rumuńskiej. W ramach działalności Instytutu zorganizowano kurs języka polskiego (1 godzina tygodniowo), prowadzony przez jego dyrektora, a także kurs nauki języka polskiego w dwóch gimnazjach w Bukareszcie, tam też utrzymywano lektorat języka polskiego. Organizowano również spotkania z kadrą profesorską, w ramach której wygłoszono 15 odczytów rumuńskich uczonych i jeden odczyt francuski. Ponadto, w ramach wymiany profesorskiej wykłady w rumuńskich uniwersytetach wygłosili polscy uczeni, między innymi: prof. Mieczysław Małecki (filolog polski i sławista), profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego i prof. Jerzy Kuryłowicz (językoznawca, romanista), profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie.

Ponadto, udzielono subwencji Uniwersytetowi Warszawskiemu i Uniwersytetowi Jagiellońskiemu na przyjęcie w ramach wymiany dwóch profesorów z Rumunii. Rząd polski przeznaczył także stypendium dla trzech rumuńskich stypendystów. W związku z tym w Warszawie przebywali: Jon Chitimia (historia), Horia Oprisan (historia), Dionid Strungari (filologia polska). Udzielono także stypendium dla dwóch obywateli rumuńskich na kurs wakacyjny o kulturze polskiej dla cudzoziemców.

Ważnym faktem było przyznanie kwoty 1000 zł na zorganizowanie biblioteki rumuńskiej w seminarium romanistycznym na Uniwersytecie Warszawskim. Kolejnym zadaniem były działania nad organizacją Instytutu Rumuńskiego w Warszawie.

Podjęto także działania sprzyjające poznaniu kultury obu krajów. Zorganizowano w Rumunii kilka wystaw, m.in. wystawę współczesnej sztuki polskiej, wystawę dla szkół średnich prezentującą historię, geografę, gospodarkę i architekturę polską. Natomiast na Politechnice Warszawskiej zorganizowano wystawę współczesnej architektury rumuńskiej.

²¹ Tamże, k. 44-45.

Zainicjowano także działalność wydawniczą, w ramach której opublikowano w Bukareszcie w 1938 roku książkę Alfreda Ponińskiego *La Pologne au XV siecles civilisation, son rayonnement*. W ramach publikacji szkolnych wysłano do Rumunii czasopismo „Oświata i Wychowanie” i opracowano wykaz dzieł literackich zaplanowanych do przetłumaczenia na język rumuński. Ponadto przesłano Ministerstwu Oświaty w Bukareszcie szczegółowe informacje oraz albumy prezentujące polskie szkolnictwo. Także do szkół średnich w Polsce rozesłano wydawnictwa prezentujące kulturę i szkolnictwo rumuńskie. Uzyskano także zgodę „Przeglądu Współczesnego” na umieszczanie sprawozdań z rumuńskiego ruchu naukowego, literackiego i artystycznego. Natomiast Polska Komisja Współpracy Intelktualnej w porozumieniu z ministerstwem dokonała rewizji podręczników rumuńskich do nauki historii i geografii dla Ministerstwa Oświaty w Bukareszcie.

Szeroki zakres współpracy podjęto w kwestiach związanych z wymianą młodzieży. Aby nadać tej współpracy stały charakter, w Bukareszcie zorganizowano dwie polsko-rumuńskie konferencje (w 1937 i 1938) z udziałem przedstawicieli ministerstw oświaty, ministerstw spraw zagranicznych, harcerstwa i organizacji młodzieżowych. Akcję wymiany młodzieży podzielono na letnią i zimową. W ramach akcji letniej z Polski do Rumunii wyjechało około 400 osób – harcerzy, strzelców i uczniów. Przebywali oni w St. George, Predeal, Bracov, Muntella i Casarebes. Oprócz tego 22 instruktorów polskich organizacji młodzieżowych wzięło udział w rumuńskich kursach instruktorskich. Do Polski przyjechało blisko 100 osób, przeważnie instruktorów. Przebywali oni w obozach instruktorskich, harcerskich i strzeleckich w Szczawnicy i Beskidzie Śląskim. Młodzież przebywająca w Polsce mogła uczestniczyć w kursie szybowcowym i żeglarskim, zorganizowano dla nich także wycieczkę krajoznawczą na trasie Śląsk-Kraków-Gdynia-Warszawa.

Należy zaznaczyć, że dla instruktorów i kierowników grup młodzieżowych wyjeżdżających do Rumunii zorganizowano w Warszawie i Lwowie kursy języka rumuńskiego. Kurs trwał 4 miesiące i ukończyło go 40 osób w Warszawie i 30 we Lwowie. Dla młodzieży biorącej udział w obozach rumuńskich specjalnie opracowano mały słownik rozmówkowy²².

Zadania wynikające ze współpracy polsko-szwedzkiej powierzono komisji, w skład której wchodził ze strony Szwecji H.K.H. Almquist – dyrektor Archiwum Stanowego, S. Agrell – profesor Uniwersytetu w Lund, A.G. von Arbin – przewodniczący Towarzystwa Polsko-Szwedzkiego w Sztokholmie, G.H. Cederstrom – dyrektor gabinetu królewskiego, I.G.A. Collijn – dyrektor Biblioteki Królewskiej, B.A.O. Knos – podsekretarz

²² Tamże, k.397-403.

stanu w ministerstwie oświaty, M.S.A. Stiernstadt-Bordstrom – literatka²³. Polską stronę reprezentowali przewodniczący Jerzy Ferek-Bleszyński – podsekretarz stanu w MWRiOP, Józef Ujejski – podsekretarz stanu w MWRiOP, Bolesław Kielski – naczelnik Wydziału Sprawozdawczego MWRiOP, Józef Borowik – dyrektor Instytutu Bałtyckiego w Toruniu, dr Włodzimierz Antoniewicz – Rektor Uniwersytetu Warszawskiego, dr Zygmunt Łempicki – profesor UW, dr Stanisław Przyłęski – profesor UW, dr Stanisław Wędkiewicz – profesor UW, dr Stanisław Sawicki – docent UW, Wanda Moszczeńska – docent UW, Kazimierz Wierzyński – literat, Witold Suchodolski – dyrektor Archiwów Państwowych, dr Jan Starzewski – naczelnik wydziału i delegat Ministerstwa Spraw Zagranicznych²⁴. Pomimo krótkiego czasu, jaki kraje miały na współpracę, udało się wypracować rezultaty. Od roku akademickiego 1934/1935 funkcjonował lektorat języka polskiego na Uniwersytecie w Lund, opłacanego częściowo przez MWiOP, gdzie lektorem został dr Zygmunt Łakociński. Także w Polsce propagowano język i kulturę szwedzką, utrzymując lektoraty języka szwedzkiego na Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie w Poznaniu. Czyniono też starania o otwarcie katedry języków skandynawskich na Uniwersytecie Warszawskim, przeznaczając na ten cel środki pochodzące z Funduszu Skandynawskiego, założonego w 1930 roku, a pochodzącego ze zbiorów społecznych krajów skandynawskich. Z tych środków przygotowywano kandydata do objęcia tej katedry, wysyłając dra Stanisława Sawickiego do krajów skandynawskich na czteroletnie studia. Po powrocie dr S. Sawicki uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim habilitację w dziedzinie filologii skandynawskiej. Należy podkreślić, że wcześniej prowadził on na Uniwersytecie w Sztokholmie lektorat z języka i literatury polskiej. Warto dodać, że również na Uniwersytecie Jagiellońskim funkcjonował lektorat z języka szwedzkiego, zainicjowany i utrzymywany przez Towarzystwo Polsko-Szwedzkie w Sztokholmie. Staraniem Towarzystwa ofiarowano także uczelni bogaty księgozbiór dzieł szwedzkich. Ponadto, Ministerstwo wspólnie z Międzynarodową Komisją Współpracy Intelktualnej przez sześć lat organizowało wakacyjne kursy dla cudzoziemców o kulturze polskiej. Brało w nich udział 67 cudzoziemców, lecz tylko trzech Szwedów. Dbano także o wzajemne kontakty między instytucjami naukowymi, przy wydatnym wsparciu MWRiOP. Przykładem może być wzajemna współpraca obu krajów w Stałej Międzynarodowej Radzie Badań Morza w Kopenhadze w dziedzinie badań morskich. Ponadto, Polska i Szwecja jako członkowie Bałtyckiego Komitetu Geodezyjnego współpracowały w zakresie badań geodezyjnych. MWRiOP finansowało także wy-

²³ Tamże, k. 473-74.

²⁴ Tamże, k. 478.

dawnictwa Instytutu Bałtyckiego, które wymownie przyczyniały się do zacieśniania współpracy naukowej i kulturalnej obu krajów²⁵.

Należy wyraźnie podkreślić, że prezentowana współpraca międzynarodowa w znaczącej mierze zależna była od możliwości finansowych polskiego państwa. Ministerstwo WRiOP, w szczególności Wydział Nauki, rozporządzał kredytami tylko na częściowe pokrycie potrzeb w obszarze nauki. Natomiast w przypadku zabezpieczenia materialnego na inne obszary współpracy międzynarodowej skazany był na poszukiwanie pomocy finansowej z innych źródeł. Pomoc, jaką udawało się uzyskać miała często charakter przypadkowy i była znikoma w stosunku do potrzeb. Największą pozyskiwano ze strony Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Na przykład, MSZ udzieliło pomocy finansowej oddając do dyspozycji MWRiOP kwotę 50 000 zł na rok budżetowy 1937/1938. MWRiOP zabiegało o oddanie mu ze strony MSZ do dyspozycji na analogiczne cele kwoty 100 tys. zł na rok budżetowy 1938/1939. W dokumentach MWRiOP podkreślano, że jeśliby przeciętnie obliczyć potrzeby każdej sekcji, nie mające pokrycia w budżecie MWRiOP na kwotę 10 tys. zł rocznie, co bynajmniej nie jest kwotą wygórowaną, potrzeba by było na odnośne cele przeznaczyć kwotę co najmniej 300 tys. zł rocznie. Poza kredytami przewidywanymi w budżecie tegoż ministerstwa, budżet ten bowiem, jak wspomniano, obejmuje – o ile chodzi o agendy wyżej wyspecjalizowane – tylko pozycje pozwalające realizować agendy jedynie w zakresie stosunków naukowych i to tylko częściowo. Problem ten egzemplifikuje sprawozdanie za rok 1936/1937, w którym podkreślono, że na udział Polski w międzynarodowym ruchu naukowym wydano w roku sprawozdawczym ponad 145 tys. zł, opłacając składki i subwencjonując pracę 18 związków międzynarodowych. Opiekowano się polskimi placówkami naukowymi za granicą, utrzymując całkowicie lub subwencjonując 5 katedr i 17 lektoratów polonistycznych. Popierano także wymianę profesorów, subwencjonowano studia i badania naukowe dla uczonych zagranicznych, a także dofinansowywano kursy wakacyjne o kulturze polskiej dla cudzoziemców. Ministerstwo wspierało organizacyjnie i finansowo wyjazdy polskich uczonych na międzynarodowe konferencje i sympozja międzynarodowe. W roku 1936/1937 udzielono pomocy finansowej 95 uczonym polskim, którzy uczestniczyli w 42 kongresach międzynarodowych. Popierając wymianę profesorów, subwencjonowano wyjazd za granicę 5 uczonych polskich łączną sumą 1700 zł oraz przyjazd do Polski 9 uczonych sumą 3800 zł. W zakresie pomocy dla obcokrajowców kształcących się w Polsce subwencjonowano studia i badania naukowe w Polsce 39 obywateli państw obcych, z czego na stypendia wymienne przypadło 20 osób, na

²⁵ Tamże, k. 483-485.

niewymienne 19, w łącznej kwocie 54 370 zł. Ponadto, na studia za granicą wysłano w charakterze stypendiów wymiennych 16 Polaków. Ministerstwo przygotowywało liczne materiały o charakterze pedagogicznym na międzynarodowe spotkania naukowe. Opracowano ankiety i sprawozdania o działalności Ministerstwa dla Międzynarodowego Biura Wychowania (BIE), o stanie oświaty w Polsce dla rumuńskiego ministerstwa oświaty, o szkołach rolniczych w Polsce na Międzynarodowy Kongres Rolniczy w Brazylii, o szkołach wyższych dla Międzynarodowego Instytutu Współpracy Umysłowej, o inspekcji szkolnej, nauczaniu języków obcych oraz wynagrodzeniu nauczycieli w Polsce na VI Międzynarodową Konferencję Oświecenia w Genewie, o bezrobociu pracowników umysłowych dla Ligi Narodów, o wychowaniu fizycznym dla Irlandii, o czasopiśmie dziecięcych i pedagogicznych dla Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i cały szereg innych prac o charakterze naukowo-informacyjnym. Udzielono 750 obszernych informacji o szkolnictwie i kulturze polskiej dla zagranicy, wysłano do 17 krajów różnego rodzaju materiały promocyjne w postaci książek, map, rycin, albumów²⁶.

Prezentowany materiał nie wyczerpuje zagadnienia dotyczącego podejmowania międzynarodowej współpracy intelektualnej okresu międzywojennego przez polskie instytucje naukowe i oświatowe. Przytoczone niektóre fakty obecności Polski na forum międzynarodowej współpracy naukowej i oświatowej dowodzą wprawdzie aktywności w omawianym okresie zarówno polskiej myśli pedagogicznej, jak i działań oświatowych oraz współpracy naukowo-badawczej. Jednakże, niniejsze ustalenia dają podstawę do wyłonienia nowych problemów badawczych, na przykład udziału kadry naukowej, a także polskich uczelni wyższych i instytucji oświatowych we współpracy międzynarodowej.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

sygn. 281, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Departament Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Dział sprawy nauki. Stosunki międzynarodowe. Konwencje kulturalne.

sygn. 288, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zarządzenia i sprawy wewnętrzne Departamentu IV.

²⁶ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zarządzenia i sprawy wewnętrzne Departamentu IV, sygn. 288, k. 68-70.

II. Źródła drukowane

- Accord relatif aux relations scientifiques, litteraires et scolaires entre la Pologne et la France.*
Dodatek do Nr 12 DzUrz MSZ, 1923.
- Układ w sprawie stosunków naukowych, literackich i szkolnych między Polską a Belgią podpisany w Warszawie 1 września 1925 r. DzU RP z 1926 r., nr 66, poz. 387.
- Porozumienie dotyczące stosunków naukowych, szkolnych i artystycznych między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Jugosławii. DzU RP z 1933 r., nr 45, poz. 347.
- Protokół dotyczący współpracy intelektualnej między Polską a Szwecją DzUrz MWR i OP z 1936 r., nr 1, poz. 9.
- Konwencja pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Węgier dotycząca współpracy intelektualnej. DzU RP z 1935 r., nr 71, poz. 450.
- Konwencja między Rzeczpospolitą Polską a Królestwem Bułgarii dotycząca współpracy intelektualnej. DzU RP z 1935 r., nr 67, poz. 417.

III. Literatura

- Brzeziński A.M., *Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelektualnej (1924-1939)*, Łódź 2001.
- Dybiec J., *Uniwersytet Jagielloński 1918-1939*, Kraków 2000.
- Grochowski L., *Studia z dziejów polskiej szkoły i pedagogiki lat międzywojennych w kontekście europejskim*, Warszawa 1996.
- Jaczewski B., *Życie naukowe w Polsce Odrodzonej*, [w:] *Życie naukowe w Polsce w drugiej połowie XIX i w XX wieku. Organizacje i instytucje*, red. B. Jaczewski, Wrocław-Łódź 1987.
- Jaczewski B., *Organizacje i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918-1939)*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. V - 1918-1939, red. L. Skubała-Tokarska, B. Suchodolski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.
- Suchodolski B., *Wstęp*, [w:] *Historia nauki polskiej*, t. V - 1918-1939, red. L. Skubała-Tokarska, B. Suchodolski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992.